

การจัดการพื้นที่ตามแนวทางโคเฮาส์ซิง เพื่อผู้สูงอายุของชุมชนศรีโคตรบูรณ์อโค

Spatial management following Co-housing concept for elderly of Sri Khotraboon Asoke community

นเรศ วชิรพันธุ์สกุล¹, วันดี พินิจวารสิน² และ อรศิริ ปาณินท์³
Nares Washirapantsakul¹, Wandee Pinijvarasin² and Ornsiri Panin³

Received: 2019-04-05

Revised: 2019-06-16

Accepted: 2019-07-10

บทคัดย่อ

จากสถานการณ์ของประเทศไทยที่กำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ การพัฒนาที่อยู่อาศัยร่วมกันในรูปแบบของโคเฮาส์ซิง สำหรับส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เป็นแนวคิดหนึ่งซึ่งสามารถนำมาปรับใช้ แต่การอยู่อาศัยในโครงการแบบโคเฮาส์ซิงยังประสบปัญหาเรื่องการจัดการพื้นที่ส่วนกลาง การขาดความเป็นส่วนตัวและการดูแลรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยของพื้นที่ บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอกรณีศึกษาของชุมชนศรีโคตรบูรณ์อโค จังหวัดนครพนม ซึ่งมีการจัดการพื้นที่ชุมชนตามแนวคิดแบบโคเฮาส์ซิง โดยมีสมาชิกเป็นผู้สูงอายุ มีการอยู่อาศัยและทำกิจกรรมในพื้นที่ส่วนกลางร่วมกัน ภายใต้แนวคิดวิถีชีวิตแบบพอเพียง และหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ ผลจากการศึกษาพบว่า ชุมชนมีลักษณะการวางผังชุมชนในระบบตาราง และออกแบบให้อาคารมีการเกาะกลุ่ม ทำให้เกิดความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุในการสัญจรไปยังพื้นที่ต่างๆ การวางผังทำให้เกิดพื้นที่ระหว่างอาคารที่ถูกใช้เป็นพื้นที่เอนกประสงค์ที่ช่วยสนับสนุนกิจกรรมการผลิตของผู้สูงอายุ นอกจากนี้ ลักษณะบ้านเรือนและการจัดการพื้นที่ทำให้เกิดความสามารถในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้งานในแต่ละช่วงเวลาได้ ส่งผลให้เกิดความสมดุลระหว่างความเป็นสาธารณะกับความเป็นส่วนตัวและการดูแลรักษาพื้นที่ในขณะเดียวกันยังสามารถสร้างความอบอุ่นใจ และความรู้สึกปลอดภัยให้แก่สมาชิกในชุมชนได้อีกด้วย

คำสำคัญ: การจัดการพื้นที่ โคเฮาส์ซิง ผู้สูงอายุ ชุมชนศรีโคตรบูรณ์อโค

¹ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

(Faculty of Architecture, Kasetsart University)

ผู้เขียนหลัก (corresponding author) E-mail: naresitp@yahoo.com

^{2,3} คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

(Faculty of Architecture, Kasetsart University)

Abstract

With tackling the situations of Thailand's aging population, development of residential project in the form of Co-housing for the elderly, which can improve their quality of life, becomes concerned approaches. However, various Co-housing projects have confronted with the problem of common space management, leading to lack of living privacy and orderliness of those sharing spaces. The objective of this paper is, to present a case study of Sri Khotraboorn Asoka community, Nakhon Phanom province, which establishes according to Co-housing living concept. Community members are elderly, living and working together following sufficient and buddhism economy principle for their daily life practice. The results of the study reveal that the grid and clustering plan of the community provide conveniences for the elderly to travel within the community areas. Appearance of multi-function spaces between buildings provides benefit for production activities. Moreover, housing characteristics and spatial organization support flexibility of daily usage. This creates not only balance condition between public and privacy as well as the ways to maintenance, but also the conditions of peacefulness and safety for the community members.

Keywords: spatial management, Co-housing, elderly, Sri Khotraboorn Asoke community

บทนำ

จากบริบทของการดำรงชีวิตตั้งแต่ช่วงปลายศตวรรษที่ 20 รูปแบบของชุมชนที่อยู่อาศัยทั่วไป เช่น หมู่บ้าน อาคารชุด หรืออาคารที่พักอาศัยรวม ได้รับการวางแผนและออกแบบให้ตอบสนองความต้องการทั้งด้านสังคมและเศรษฐกิจในระดับปัจเจก ซึ่งมีความแตกต่างและหลากหลายทางด้านความคิด ค่านิยม กิจกรรม และรูปแบบการใช้ชีวิต เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์และภาวะการพึ่งพากันลดลง (Phanusittikon, 2012) นอกจากนี้ รูปแบบชุมชนทั่วไปไม่สามารถตอบสนองค่านิยมและความต้องการของกลุ่มคนเฉพาะกลุ่มได้ จึงเกิดการจัดตั้งชุมชนแบบ intentional community หรือชุมชนที่ก่อตั้งขึ้นโดยผู้อาศัย มีความเชื่อ มุมมอง วิถีชีวิต ในแบบเดียวกัน เพื่อลดโอกาสที่จะเกิดความขัดแย้งกับเพื่อนบ้านหรือผู้อยู่อาศัยร่วมที่มีความแตกต่างในสิ่งดังกล่าวและเพื่อตอบสนองความต้องการเฉพาะกลุ่มได้ (Brown, 2002)

ตั้งแต่ปี ค.ศ.1500 intentional community โดยส่วนใหญ่เป็นชุมชนทางศาสนาและลัทธิความเชื่อ แต่ในปัจจุบันการก่อตั้งชุมชนแบบ intentional community เกิดขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ที่หลากหลาย นอกเหนือจากด้านความเชื่อ โดยมีแนวโน้มไปทางด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม ยกตัวอย่างเช่น ชุมชนแบบ eco village เป็นต้น

ช่วงปี ค.ศ.1970 ในประเทศเดนมาร์ก มีการก่อตั้งชุมชนแบบ intentional community ที่เรียกว่า โคเฮาส์ซิง (Co-housing) โดยมีลักษณะเป็นที่พักอาศัยรวมจำนวนตั้งแต่ 6 ครั้วเรือนขึ้นไป แยกส่วนพักผ่อน นั่งเล่น รับแขก ห้องน้ำ เป็นของแต่ละครั้วเรือน แต่ใช้พื้นที่ส่วนกลางอันได้แก่ ครั้ว, ห้องอาหาร, ที่จอดรถ และสวน ร่วมกัน จุดเด่นของโคเฮาส์ซิง (Co-housing) คือ ประหยัดการลงทุนในการสร้างที่อยู่อาศัย เนื่องจากแต่ละครั้วเรือนลงทุนเฉพาะส่วนพักอาศัย โดยพื้นที่ส่วนกลางเป็นการลงทุนร่วมระดับชุมชน แต่ยังคงตอบสนองด้านการใช้สอยได้ครบถ้วนเหมือนที่พักอาศัยแบบแยกครั้วเรือนเดี่ยวทั่วไป นอกจากนี้จากการที่ผู้อยู่อาศัยทำกิจกรรมร่วมกันและมีหน้าที่ในการดูแลจัดการพื้นที่ส่วนกลาง ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์และความใกล้ชิดกันของคนภายในโคเฮาส์ซิง (Co-housing) ด้วยกัน ส่งเสริมให้เกิดการเกื้อกูลแบ่งปัน อันเป็นผลดีต่อสังคมภายในของผู้อยู่อาศัย (Meltzer, 2005)

รูปแบบของการอยู่อาศัยแบบโคเฮาส์ซิง (Co-housing) ดำรงอยู่และได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องในกลุ่มประเทศตะวันตกทั้งในยุโรปและอเมริกา เนื่องจากการสร้างชุมชนที่ผู้อยู่อาศัยมีพื้นฐานชีวิตใกล้เคียงกัน ทำให้ลดโอกาสที่จะเกิดความขัดแย้งกันระหว่างผู้อยู่อาศัย อีกทั้งสามารถลดต้นทุนและค่าใช้จ่ายของที่พักอาศัยได้ อย่างไรก็ตาม โคเฮาส์ซิง (Co-housing) โดยมากมักประสบปัญหาเรื่องการรบกวนความเป็นส่วนตัวจากผู้อยู่อาศัยด้วยกันและการขาดการจัดการพื้นที่ส่วนกลางอย่างมีประสิทธิภาพ (Schacher, 2006) สำหรับประเทศไทย ปัจจุบันมีการดำเนินการสร้างที่พักอาศัยแบบโคเฮาส์ซิง (Co-housing) เพิ่มขึ้น ซึ่งโดยส่วนมากพบในบริบทของสังคมเมือง เช่น โครงการบ้านเดียวกัน บ้านร่มไม้ชายคลอง โครงการเทน บางกอก และโครงการบ้านมั่นคง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การขยายตัวของโคเฮาส์ซิง (Co-housing) ในประเทศไทยยังไม่มีเป็นที่แพร่หลายมากนักเมื่อเทียบกับในต่างประเทศ สาเหตุส่วนหนึ่งเกิดจากวัฒนธรรมที่มีความเป็นปัจเจกของสังคมไทย ยังมีความต้องการความเป็นส่วนตัว รวมถึงอุปนิสัยที่ขาดการมีส่วนร่วมในการดูแลพื้นที่ส่วนกลาง ส่งผลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการทำกิจกรรมที่เป็นส่วนรวม (Thongon, 2010)

ในปัจจุบัน นอกจากความต้องการด้านที่อยู่อาศัยในรูปแบบที่ตอบสนองความต้องการเฉพาะกลุ่มประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ ซึ่งคาดว่าประเทศไทยจะมีประชากรเป็นผู้สูงอายุจำนวนร้อยละ 20 ของจำนวนประชากรทั้งหมดภายในปี ค.ศ.2021 (Anantakul, 2017) ปัจจัยทั้งสองที่กล่าวมานี้ทำให้ปัจจุบันเกิดโครงการที่พักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุหลังวัยเกษียณ ในรูปแบบที่พักอาศัยรวมสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งพัฒนาโดยหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น โครงการสววงคณิเวศของสภากาชาดไทย โครงการจิณณ์ เวลป๊อ้ง เคาต์ตี้ของเครือโรงพยาบาลธนบุรี โครงการเวลเนสซิตี้ เป็นต้น แต่โครงการที่กล่าวมาเป็นโครงการลักษณะที่อยู่อาศัยรวมหรืออาคารชุด ที่แบ่งแยกพื้นที่ที่มีความเป็นสาธารณะและความเป็นส่วนตัวแยกกันชัดเจน นอกจากนี้การบริหารจัดการยังดำเนินการโดยนิติบุคคล ไม่ได้ดูแลจัดการโดยสมาชิกผู้อยู่อาศัยแบบมีส่วนร่วมตามแนวคิดของโคเฮาส์ซิง (Co-housing) ดังนั้นจึงเกิดคำถามว่า รูปแบบโคเฮาส์ซิง (Co-housing) ที่มีจากการจัดการโดยผู้สูงอายุในสังคมไทยมีอยู่หรือไม่ และควรเป็นอย่างไร

ชุมชนที่มีการอยู่อาศัยตามแนวทางของโคเฮาส์ซิง (Co-housing) ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุและนับได้ว่าประสบความสำเร็จมาจนถึงปัจจุบันคือ ชุมชนชาวโศก แต่การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับชุมชนชาวโศกส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในด้านสังคมวิทยา มนุษยวิทยา และเศรษฐกิจเชิงพุทธศาสตร์ (Chaotritsanawong, et al., 2014) และ (Siriraksophon, 2016) การศึกษาต่อชุมชนชาวโศกที่นำเสนอประเด็นความสัมพันธ์ทางด้านการจัดการทางกายภาพที่ทำให้เกิดการอยู่อาศัยร่วมกันเป็นอย่างดีนั้นยังไม่ปรากฏ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อนำเสนอผลการศึกษาด้านการจัดการชุมชนที่มีการอยู่อาศัยร่วมกันตามแนวทางโคเฮาส์ซิง (Co-housing) ซึ่งมีสมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ โดยมีชุมชนศรีโคตรบูรณ์อโศก จังหวัดนครพนม เป็นกรณีศึกษา เนื่องจากเป็นชุมชนที่เน้นวิถีชีวิตแบบพอเพียง มีการผลิตตามหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ และสามารถนับได้ว่าประสบความสำเร็จในการจัดการตามแนวทางโคเฮาส์ซิง (Co-housing) ที่มีความโดดเด่นและชัดเจนมากกว่าชุมชนชาวโศกอื่นๆ

ประเด็นที่ทำการวิเคราะห์จากกรณีศึกษา คือ เรื่องการจัดการพื้นที่ส่วนตัว สามารถกล่าวได้ว่าการจัดการพื้นที่ทางสถาปัตยกรรมนับเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการกำหนดพฤติกรรมและความรู้สึกนึกคิดของผู้ใช้สอย (Pinijvarasin, 2003) ทั้งนี้ ปัจจัยของพื้นที่ทางสถาปัตยกรรม ประกอบด้วย ระยะเว้นว่างส่วนบุคคล การลดทอนการรับรู้จากภายนอก การควบคุมการบุกรุก ความรู้สึกเหมือนและคุ้นเคย มีผลต่อความเป็นสาธารณะและความเป็นส่วนตัว นอกจากนี้ยังกล่าวถึง ความเป็นอิสระว่าเป็นตัวชี้วัดหนึ่งของลำดับความเป็นสาธารณะและความเป็นส่วนตัวของพื้นที่ กล่าวคือ ความต้องการความเป็นส่วนตัวคือความต้องการความเป็นอิสระในการใช้พื้นที่ (Sommat, 2009) ในส่วนของพื้นที่สาธารณะนั้น การออกแบบต้องตอบสนองต่อความต้องการและความเหมาะสมในการใช้งาน และมีลักษณะเป็นทางเลือกที่สามารถใช้งานได้มากกว่าการถูกบีบบังคับให้ใช้งานในพื้นที่นั้น

ดังนั้นในการสร้างโคเฮาส์ซิง (Co-housing) ให้ประสบความสำเร็จได้นั้นต้องมี การจัดการทางกายภาพให้เกิดความสมดุลระหว่างพื้นที่ส่วนกลางและความเป็นส่วนตัวอันเป็นสิ่งที่สำคัญ และส่งผลต่อการมีปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกที่อยู่อาศัยร่วมกัน บทความนี้จะมุ่งเน้นการนำเสนอผลการศึกษาต่อการจัดการการอยู่อาศัยของชุมชนศรีโคตรบูรณ์อโศกผ่านความสัมพันธ์ของลักษณะการวางผังชุมชน ลักษณะเรือนและการเชื่อมต่อ และการจัดการการใช้พื้นที่ของสมาชิกในชุมชนแห่งนี้

ข้อมูลที่ใช้ในบทความเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่องภูมินิเวศกับสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างวิถีเกษตร พึ่งพาตนเองในแอ่งสกลนคร มีการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยวิธีการสังเกตและสัมภาษณ์สมาชิก ผู้นำชุมชน ศรีโคตรบูรณ์อโค ในช่วงระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงธันวาคม ปี พ.ศ.2558 มีการวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็น ภายภาพโดยวิธีการจำแนกแยกแยะและข้อมูลการสัมภาษณ์โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา บทความนี้เริ่มด้วย การนำเสนอข้อมูลความเป็นมาของชุมชนศรีโคตรบูรณ์อโคและการวางผัง จากนั้นจึงเป็นการนำเสนอการ วิเคราะห์เงื่อนไขกับการใช้งานสาธารณะในพื้นที่ส่วนตัว และการเชื่อมต่อระหว่างเรือนกับความสะดวกในการ สัญจรและการใช้งาน

ชุมชนศรีโคตรบูรณ์อโคและการวางผัง

ชุมชนศรีโคตรบูรณ์อโค เป็นหนึ่งใน 18 ชุมชนของชาวอโคภายใต้เครือข่ายของสำนักสันติอโค ก่อตั้งในปี พ.ศ.2540 ชุมชนแห่งนี้ ตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านปากอูน เขตเทศบาลตำบลศรีสงคราม ตำบลศรีสงคราม อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม ชุมชนตั้งอยู่ห่างจากพื้นที่ย่านใจกลางชุมชนเทศบาลตำบลศรีสงคราม ประมาณ 2 กิโลเมตร ที่ตั้งชุมชนอยู่ติดกับอ่างเก็บน้ำห้วยโค่นด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ มีจำนวนสมาชิกอยู่ อาศัยในชุมชนประมาณ 20 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่มีช่วงอายุตั้งแต่ 60 – 70 ปี (Sri Khotraboon Asoke community, 1998) และมีจุดประสงค์ในการก่อตั้ง คือ

1. สร้างชุมชนของผู้ครองตนแบบผู้ปฏิบัติธรรมเข้ามาอาศัยเพื่อการปฏิบัติตนเอง
2. สร้างชุมชนเพื่อดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย ประหยัด ลดส่วนเกินของชีวิต
3. สร้างแหล่งพัฒนาจิตวิญญาณให้เข้มแข็ง สร้างสรรค์ เอื้อเพื่อ เสียสละ
4. เพื่อรวมกลุ่มทำงาน ใช้ชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี พึ่งพาตนเองได้
5. เพื่อพัฒนาชุมชนให้มีความสมดุลทางธรรมชาติ
6. เพื่อสร้างสถานที่เผยแพร่ศาสนาทั้งทางรูปธรรมและนามธรรม ให้สามารถสัมผัสได้ถึงความเป็น

ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน

ภาพที่ 1 ตำแหน่งที่ตั้งชุมชนศรีโคตรบูรณอโคก

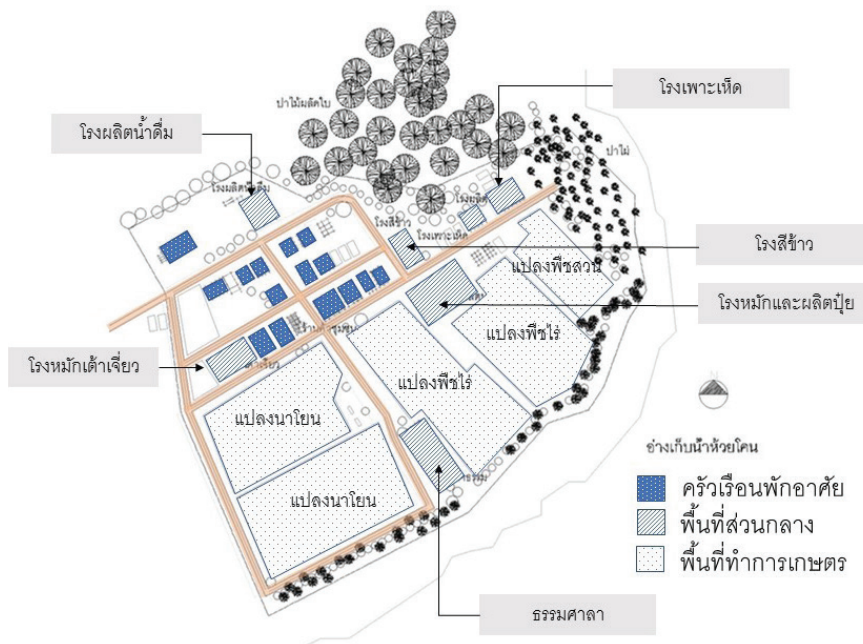
ภายในพื้นที่ชุมชนศรีโคตรบูรณอโคกแบ่งเป็นพื้นที่ 3 ส่วน (ภาพที่ 2) คือ

1. พื้นที่พักอาศัย จำนวน 15 ครัวเรือน ซึ่งส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นเรือนรูปแบบสถาปัตยกรรมร่วมสมัย สร้างด้วยวัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ตามความต้องการของเจ้าของเรือน สูง 2 ชั้น ชั้นล่างมีการยกใต้ถุนสูงสำหรับเป็นพื้นที่สร้างผลิตภัณฑ์ชุมชน และแบ่งพื้นที่เป็นห้องสำหรับการพักผ่อน นั่งเล่น หรือใช้เป็นห้องนอน กรณีผู้สูงอายุไม่สามารถเดินขึ้นบนเรือนได้ในอนาคต ส่วนชั้นบนจะเป็นพื้นที่พักผ่อนสำหรับเจ้าของเรือน มีห้องต่างๆ ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนตัว เช่น ห้องนอนหลัก ห้องพระ เป็นต้น

การวางตัวของตัวเรือนที่พักอาศัย จะวางชิดกันโดยเว้นระยะห่างระหว่างผนังเรือนของแต่ละหลัง ประมาณ 2 - 4 เมตร โดยพื้นที่ระหว่างเรือนใช้เป็นพื้นที่เก็บเครื่องมืออุปกรณ์หรือจัดเก็บผลิตภัณฑ์ก่อนส่งออกไปจำหน่ายภายนอก ซึ่งพื้นที่ระหว่างเรือนนี้จะถูกปกคลุมด้วยชายคาของหลังคาเรือนแต่ละหลัง หรือมีการต่อเติมหลังคาเหนือพื้นที่ชั้นล่าง เพื่อป้องกันแดดและฝน ทำให้สามารถใช้ประโยชน์พื้นที่ระหว่างเรือนนี้ได้ตลอดเวลา และทำให้เกิดความต่อเนื่องของที่ว่างระหว่างใต้ถุนของเรือนแต่ละหลัง

2. พื้นที่ส่วนกลางแยกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรก คือ ศาลาธรรมสำหรับการประกอบพิธีและการปฏิบัติธรรม รวมถึงใช้เป็นพื้นที่สำหรับจัดอบรมสัมมนาหลักสูตรด้านเกษตรพึ่งพาตนเองให้กับบุคคลภายนอก ตั้งอยู่ห่างออกจากพื้นที่พักอาศัยของสมาชิก เพื่อให้เกิดความเป็นสัดส่วนในการทำกิจกรรมฝึกอบรม ส่วนที่สองเป็นโรงเรือนเพื่อการผลิต ได้แก่ ร้านค้าชุมชน โรงสีข้าว โรงผลิตถ่านแกลบ โรงผลิตน้ำดื่ม โรงหมักเต้าเจี้ยว โรงหมักปุ๋ย เรือนเพาะเห็ด โรงเรือนผลิตไม้กวาดซึ่งจะอยู่ใกล้พื้นที่พักอาศัยเพื่อความสะดวกของผู้สูงอายุในการสัญจรไปทำกิจกรรมในโรงเรือนผลิตต่างๆ

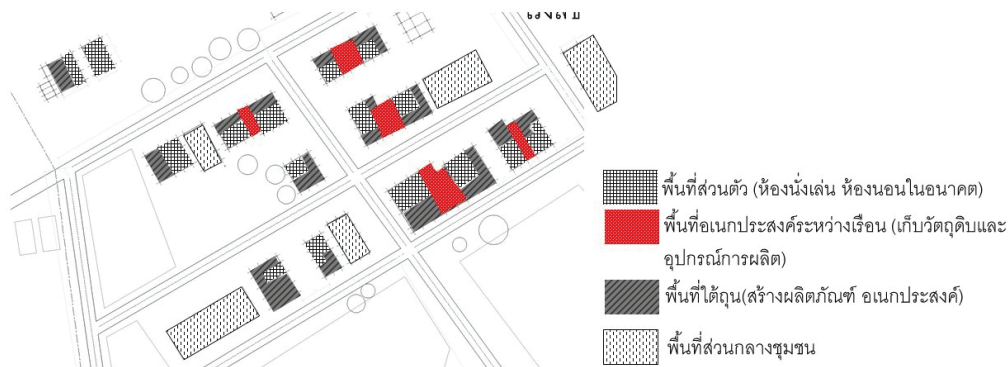
จากการเก็บข้อมูลจากสมาชิกชุมชน พบว่าการกำหนดพื้นที่ส่วนต่างๆ ของชุมชนจะคำนึงถึงความเหมาะสมของพื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ทำการเกษตรควรอยู่ใกล้แหล่งน้ำ พื้นที่ส่วนกลางควรมีความสะดวกและความต่อเนื่องในการใช้พื้นที่ พื้นที่พักอาศัยควรมีการวางเรือนให้อยู่ใกล้กัน เพื่อให้เกิดความสะดวกต่อการช่วยกันดูแลรักษาความปลอดภัย นอกจากนี้สมาชิกชุมชนยังเป็นผู้กำหนดรูปแบบการสัญจรแบบตาราง (grid) ทำให้เกิดความสะดวกในการสัญจร การขนย้ายวัตถุดิบและผลิตภัณฑ์ภายในชุมชน (Nachaiweing, 2014)

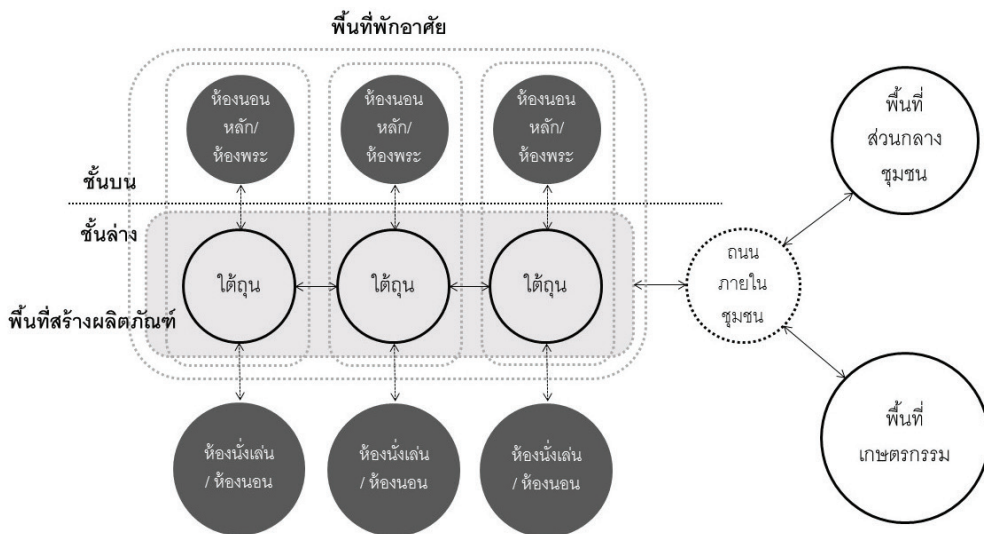
ภาพที่ 2 ผังชุมชนศรีโคตรบูรณ์โศก

จะพบได้ว่า รูปแบบการวางผังของชุมชนศรีโคตรบูรณ์โศก มีศูนย์กลางของชุมชนคือพื้นที่พักอาศัย ซึ่งมีลักษณะเป็นกลุ่มเรือน (cluster) เชื่อมต่อไปยังพื้นที่ส่วนกลางอันได้แก่ธรรมศาลาและโรงเรียนผลิตต่างๆ ของชุมชนและพื้นที่ทำการเกษตรที่อยู่โดยรอบ

เมื่อวิเคราะห์ลักษณะการใช้งานแต่ละพื้นที่ของชุมชนแล้ว จะพบว่าชั้นล่างของพื้นที่พักอาศัยบริเวณใต้ถุนเรือน เป็นพื้นที่ใช้งานหลักของสมาชิกในการทำกิจกรรมสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชน สาเหตุของการใช้ใต้ถุนเรือนเป็นพื้นที่ทำกิจกรรมการผลิตโดยส่วนใหญ่ เกิดจากความต้องการการใช้ประโยชน์พื้นที่ในลักษณะอเนกประสงค์ สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามลักษณะของงานและตามรูปแบบกิจกรรมที่เปลี่ยนไป อีกหนึ่งปัจจัยคือ พื้นที่ว่างระหว่างเรือนจากการวางเรือนเป็นกลุ่มในระยะที่ใกล้ชิด ทำให้เกิดพื้นที่อเนกประสงค์ที่สามารถใช้ประโยชน์ในการจัดเก็บวัตถุดิบ เครื่องมืออุปกรณ์และผลิตภัณฑ์ต่างๆ โดยพื้นที่ทั้ง 2 ส่วนเชื่อมเข้าต่อกันกลายเป็นพื้นที่ศูนย์กลาง เชื่อมต่อไปสู่พื้นที่ส่วนกลางและพื้นที่กิจกรรมของชุมชนผ่านถนนภายใน ดังแสดงในภาพที่ 3 - 5

ภาพที่ 3 ผังแสดงการต่อเชื่อมพื้นที่ใต้ถุนและพื้นที่อเนกประสงค์ระหว่างเรือนชุมชนศรีโคตรบูรณ์อโค

ภาพที่ 4 ผังแสดงความสัมพันธ์และการต่อเชื่อมภายในพื้นที่ชุมชนศรีโคตรบูรณ์อโค

ภาพที่ 5 ได้ทุนเรือนพักอาศัยของชาวอโศกในชุมชนศรีโคตรบูรณ์อโศก ถูกใช้งานเป็นฐานการผลิตภัณฑ์ของชุมชน

รูปแบบของการสร้างกลุ่มเรือน (cluster) ที่อยู่ชิดกันและพื้นที่ได้ทุนเปิดโล่ง ทำให้เกิดการต่อเชื่อมของพื้นที่บริเวณชั้นล่าง ช่วยสนับสนุนให้เกิดการใช้พื้นที่สำหรับทำกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกในชุมชน อันเป็นการส่งเสริมให้เกิดการปฏิสัมพันธ์และภาวะพึ่งพากันระหว่างภายในชุมชน ตามแนวคิดของโคเฮาส์ซิง (Co-housing) การลดพื้นที่สำหรับสร้างพื้นที่ส่วนพักอาศัย เพิ่มพื้นที่สำหรับพัฒนาเป็นส่วนกลางเพื่อให้ประโยชน์ร่วมของชุมชนด้วยเช่นกัน

ลักษณะการวางผังชุมชนศรีโคตรบูรณ์อโศกมีความแตกต่างจากชุมชนอวาสสถานอื่นๆ ของชาวอโศกซึ่งจะมีการวางตัวของเรือนในลักษณะกระจาย ทำให้ขาดความต่อเนื่องของการใช้พื้นที่บริเวณชั้นล่าง ส่งผลให้พื้นที่การทำงานหรือทำกิจกรรมร่วมกันส่วนใหญ่ถูกแยกออกเป็นพื้นที่เฉพาะ ตามโรงเรือนต่างๆ กรณีของชุมชนศรีโคตรบูรณ์อโศก มีจุดเด่นในการใช้พื้นที่ได้ทุนเรือนต่อเชื่อมกับพื้นที่ระหว่างเรือน สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบและจัดการโคเฮาส์ซิง (Co-housing) ในประเด็นต่างๆ คือ

1. การใช้งานแบบสาธารณะในพื้นที่ส่วนตัว

รูปแบบที่พักอาศัยในปัจจุบัน มีการแบ่งแยกพื้นที่ด้วยความเป็นเจ้าของตามแนวเขตที่ดินหรือแนวสิ่งปลูกสร้างที่ได้รับกรรมสิทธิ์ ซึ่งการสร้างเรือนของสมาชิกชุมชนศรีโคตรบูรณ์อโศกเป็นไปตามลักษณะนี้ด้วยเช่นกัน ชุมชนศรีโคตรบูรณ์อโศกเป็นที่ดินตั้งอยู่บนหนังสือแสดงกรรมสิทธิ์แบบ สปก.4-01 ซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ของทั้งชุมชน เรือนแต่ละหลังของสมาชิก สมาชิกต้องเป็นผู้ลงทุนปลูกสร้างบนที่ดินที่ได้รับสิทธิ์จากชุมชน แต่เมื่อกิจกรรมของสมาชิกชุมชนซึ่งต้องมีการรวมกลุ่มทำงานตามแนวคิดเรื่องงานของชาวอโศกและเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการก่อตั้งชุมชน จึงต้องมีการสร้างพื้นที่ได้ทุนสำหรับการทำงานร่วมกัน

จากการที่สมาชิกของชุมชนเป็นชาวอโศกทั้งหมดซึ่งมีวิถีปฏิบัติแบบเดียวกัน มีความเหมือนและเท่าเทียมกันทางศีล ทำให้เกิดความไว้วางใจและคุ้นเคยกันภายในชุมชน จึงทำให้เกิดความเชื่อมั่นในการอยู่อาศัยในระยะใกล้ชิดกัน ทั้งนี้ระยะห่างของการอยู่อาศัยมีผลต่อสภาวะความเป็นส่วนตัว (Riengwattanasuk, 1987) ส่วนที่ต้องการความเป็นส่วนตัวสูง ถูกแยกไปที่ชั้นบนของเรือนเหมือนลักษณะของที่อยู่อาศัยแบบบ้านเดี่ยวในปัจจุบัน

ในบริบทของการพัฒนาโครงการอยู่อาศัยรวมของผู้สูงอายุ จะเห็นได้ว่า กรณีศึกษาของชุมชนศรีโคตรบูรณ์อโศก ซึ่งเป็นชุมชนตามแนวคิดแบบโคเฮาส์ซิง (Co-housing) แห่งหนึ่ง ผู้อยู่อาศัยมีความเชื่อใจ

และความคุ้นเคยจากการเป็นชาวโศกด้วยกัน ทำให้ชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนที่สามารถพัฒนา รูปแบบการอยู่อาศัยร่วมกันแต่แยกเป็นเรือนเดี่ยวบนกรรมสิทธิ์ที่ดินของตนเอง มีความเป็นไปได้ที่จะนำไปประยุกต์ใช้กับการวางแผนและออกแบบโครงการที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุที่มีความต้องการเฉพาะกลุ่ม แต่ประสบปัญหา ด้านข้อจำกัดของขนาดพื้นที่โครงการได้

2. การจัดการพื้นที่ระหว่างเรือนกับความสะดวกในการใช้งาน

พื้นที่อเนกประสงค์ระหว่างเรือน นับได้ว่าเป็นพื้นที่ส่งเสริมการผลิตของชุมชน แต่เนื่องจากการผลิต มีการเปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะของผลผลิต อันเกิดจากวัตถุดิบที่สามารถจัดหาได้ตามฤดูกาล ทำให้ต้องเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้งาน ทั้งพื้นที่ใต้ถุนเรือนและพื้นที่อเนกประสงค์ระหว่างเรือนอยู่ตลอด แต่สมาชิกชุมชนซึ่งเป็นชาวโศกจะอาศัยหลักการจัดการอย่างเป็นระเบียบ มีความสะดวกในการโยกย้ายปรับเปลี่ยน และทำความสะอาด ทำให้พื้นที่อเนกประสงค์มีสภาพเหมาะสมกับการใช้งานอยู่ตลอดเวลา (ตัวอย่างดังภาพที่ 6)

ชาวโศกมีแนวคิดเกี่ยวกับจัดเก็บผลิตภัณฑ์หรือส่วนประกอบ เครื่องมือการผลิตอย่างเป็นสัดส่วน มีการแบ่งพื้นที่และหน้าที่ดูแลตามความสนใจของสมาชิก แนวคิดเรื่องงานของชาวโศกถือว่าการ ทำงานเป็นการปฏิบัติธรรมอย่างหนึ่งเพื่อการละกิเลสและสร้างกุศล จึงให้ความสำคัญกับผู้บริโภคนและส่งผล ให้การจัดพื้นที่ในการผลิตและการอยู่อาศัยมีความสะอาด ปลอดภัยและเป็นระเบียบเรียบร้อย

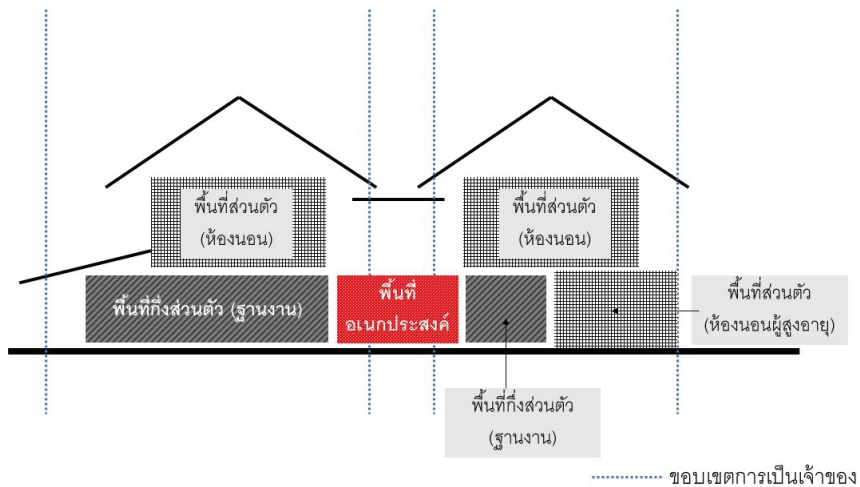
ข้อเรียนรู้จากชุมชนศรีโคตรบูรณโศก คือการให้ความสำคัญด้านการจัดการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ที่อยู่อาศัยร่วมกันในชุมชน ในการจัดการสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพและทางสังคมของชุมชนให้ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและภาวะผู้นำของผู้นำชุมชน (Pinijvarasin, 2016) สมาชิกชุมชนศรีโคตรบูรณโศกแสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการอยู่อาศัยและการทำงานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวโศก และผู้บริโภคนผลิตภัณฑ์ต่างๆ ที่ผลิตโดยชาวโศก ผ่านการจัดการพื้นที่อเนกประสงค์ระหว่างเรือนให้มีความเป็นระเบียบ สะดวกต่อการใช้งานและทำความสะอาด อย่างไรก็ตามในบริบทของการอยู่อาศัยรวมเป็นโคเฮาส์ซิง (Co-housing) ซึ่งผู้อยู่อาศัย มีความใกล้ชิดกันด้านวิถีชีวิต ค่านิยม และทัศนคติ มีความเป็นไปได้ที่จะส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการ จัดระเบียบและจัดการพื้นที่ส่วนกลางร่วมกันเหมือนกรณีของชุมชนศรีโคตรบูรณโศก

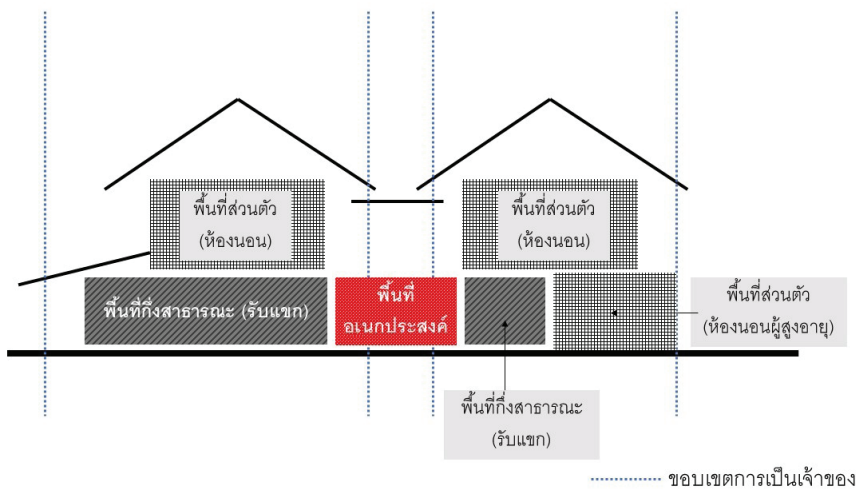
ภาพที่ 6 พื้นที่ระหว่างเรือน ถูกจัดระเบียบให้เป็นพื้นที่จัดเก็บผลิตภัณฑ์และวัตถุดิบต่างๆ

3. การจัดการช่วงเวลาการใช้งาน

แม้ว่าชาวอโศกจะมีวิถีการปฏิบัติที่เคร่งครัดด้านการปฏิบัติธรรมและถือศีลแล้ว ชาวอโศกยังคงมีวิถีชีวิตเหมือนบุคคลทั่วไป คือ มีการรับข่าวสาร ความบันเทิงต่างๆ รวมถึงมีปฏิสัมพันธ์กับคนภายนอก จึงจำเป็นต้องมีพื้นที่สำหรับพักผ่อน พุดคุยกับลูกหลานที่มาเยี่ยมเยียนอยู่เป็นประจำหลังช่วงเวลาทำงาน (หลัง 17.00 น.) พื้นที่ใต้ถุนซึ่งในช่วงเวลากลางวันเป็นพื้นที่ฐานงาน ถูกปรับเปลี่ยนกลับเป็นพื้นที่ส่วนตัวของครอบครัว ด้วยการใช้เป็นส่วนคอร์ททัศน์ พุดคุยมีปฏิสัมพันธ์กับญาติธรรมด้วยกันหรือผู้มาเยี่ยม พื้นที่ใต้ถุนจึงมีความเป็นพื้นที่กึ่งส่วนตัว (สำหรับกิจกรรมที่ทำกับสมาชิกชุมชนซึ่งเป็นญาติธรรมด้วยกัน) ในช่วงเวลาทำงาน และในช่วงเย็นพื้นที่ดังกล่าวถูกปรับเปลี่ยนการใช้เป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับต้อนรับแขกภายนอกหรือลูกหลานซึ่งไม่ใช่ชาวอโศก ในส่วนของเครื่องมือเครื่องใช้ในการสร้างผลิตภัณฑ์ต่างๆ ถูกจัดเก็บไว้ในพื้นที่อเนกประสงค์ระหว่างเรือน ดังแสดงในภาพที่ 7 และ 8 ลักษณะการใช้งานเช่นนี้ทำให้เห็นได้ว่าการจัดการพื้นที่อย่างเป็นระบบสามารถทำให้ใช้ประโยชน์ของพื้นที่ได้อย่างอเนกประสงค์ โดยไม่กระทบต่อสถานะความเป็นส่วนตัวของพื้นที่ได้

ภาพที่ 7 แสดงการใช้งานพื้นที่ช่วงกลางวัน

ภาพที่ 8 แสดงการใช้งานพื้นที่ช่วงหลัง 17.00 น.

บทสรุป

ชุมชนศรีโคตรบูรณ์อโค เป็นตัวอย่างหนึ่งของชุมชนซึ่งเกิดขึ้นอย่างตั้งใจ (intentional community) จากการก่อตั้งร่วมกันของชาวอโค มีลักษณะการอยู่อาศัยและดำเนินชีวิตร่วมกันตามแนวทางโคเฮาส์ซิง (Co-housing) โดยยึดหลักการทำงานเพื่อละกิสและมีการสร้างกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชนที่เป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ผ่านการให้สมาชิกมีงานทำ สร้างรายได้และมีความภาคภูมิใจในการผลิตสิ่งที่ดีต่อผู้บริโภคและต่อสังคม ส่งผลให้ผู้สูงอายุและสมาชิกในชุมชนมีความภาคภูมิใจในตนเอง

จากการศึกษาในด้านการจัดการสภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชนศรีโคตรบูรณ์อโค พบว่าชุมชนได้รับการวางแผนจากการมีส่วนร่วมของสมาชิก โดยมีการวางระบบการสัญจรภายในชุมชนแบบตาราง (grid) และการจัดให้มีการเกาะกลุ่มของเรือนที่พักอาศัยให้อยู่ใกล้กัน การสร้างเรือนให้มีพื้นที่ได้ฤกษ์และพื้นที่อเนกประสงค์ระหว่างเรือน เป็นรูปแบบพื้นที่ที่ส่งเสริมการทำกิจกรรมการผลิตของสมาชิกในชุมชน เนื่องจากสามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบกิจกรรมได้ตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตามฤดูกาล อีกทั้งยังสร้างให้เกิดความรู้สึกปลอดภัยและอบอุ่นให้ผู้สูงอายุด้วยเช่นกัน รูปแบบของที่พักอาศัยในชุมชนศรีโคตรบูรณ์อโคยังสามารถประยุกต์ใช้กับบริบทการสร้างที่อยู่อาศัยแบบโคเฮาส์ซิง (Co-housing) ในปัจจุบัน ที่มีความต้องการแยกความเป็นเจ้าของที่ดินและอาคารออกเป็นสัดส่วนของแต่ละครัวเรือน ทางด้านการจัดการสภาพแวดล้อมชุมชน การสร้างภาวะการมีส่วนร่วมของสมาชิกเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การดูแลพื้นที่ส่วนกลางของโคเฮาส์ซิง (Co-housing) มีประสิทธิภาพ

ชุมชนศรีโคตรบูรณ์อโค มีลักษณะที่โดดเด่นคือศูนย์กลางการทำกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกและใช้เป็นพื้นที่ทำกิจกรรมหลักไม่ได้ถูกตัดขาดระหว่างพื้นที่ส่วนตัวสำหรับการอยู่อาศัยกับพื้นที่ส่วนกลางสำหรับทำกิจกรรมของชุมชน แตกต่างจากรูปแบบที่พักอาศัยรวมสำหรับผู้สูงอายุในปัจจุบัน พื้นที่สำหรับทำกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกมักจะถูกแยกออกจากพื้นที่ที่พักอาศัยออกเป็นสัดส่วน

การศึกษานี้พบว่า การปลูกสร้างเรือนที่อยู่เกาะกลุ่มใกล้กันและการมีได้ทุนเรือนที่เปิดโล่ง ร่วมกับการจัดการ การใช้งานพื้นที่โล่งต่อเนื่องอย่างมีระเบียบวินัย มีความถ้อยทีถ้อยอาศัยของสมาชิกในชุมชน นับเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนศรีโคตรบูรณ์อโค สามารถประสบความสำเร็จในการอยู่ร่วมกันตามแนวทางแบบ Co-housing โดยเฉพาะเกิดการแลกเปลี่ยนระหว่างความเป็นพื้นที่ส่วนตัวและความเป็นพื้นที่สาธารณะอย่างปลอดภัย มีประสิทธิภาพ เกิดความสมดุลและความเหมาะสมสำหรับผู้สูงวัย การจัดการและการใช้พื้นที่ของชุมชนศรีโคตรบูรณ์อโค เป็นข้อคิดต่อการนำไปประยุกต์ใช้สำหรับการสร้างข้อกำหนดและการออกแบบ Co-housing ที่สามารถส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน สร้างเสริมสุขภาวะ และลดปัญหาภาวะซึมเศร้าในผู้สูงวัยของสังคมไทยในอนาคตต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “ภูมินิเวศกับสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างวิถีเกษตรพึ่งพาตนเองในแอ่งสกลนคร” ผู้เขียนขอขอบคุณสมาชิกชุมชนศรีโคตรบูรณ์อโคในการให้ความร่วมมือให้ข้อมูลและอนุญาตให้เข้าสำรวจพื้นที่

เอกสารอ้างอิง

- Anantakul, A. (2017). **Sangkhom sung wai kwam thathai prathet Thai**. (In Thai) [Aging society new challenge for Thailand]. Bangkok: Office of the Royal Society.
- Brown, S. L. (2002). **Intentional community: an anthropological perspective**. New York: State University of New York Press.
- Choutridsanawong, K., et al. (2014). Karn prayuk naewkid setthakit choeng sangsan phuea tham karn kaset su karn phueng ton eng yang yangyuen phai tai kwam phophiang khong chumchon pathom Asoke. (In Thai). [Applying the creative economy theory to sustainable agriculture based on self-sufficiency economy of Patom-Asok community]. **Veridian E-Journal**, 7 (1), 100-110.
- Chula Unisearch, Chulalongkorn University. (2017). **Khrongkarn karn sueksa rubbab karn hai borikan lae karn chatkarn teepeak samrab phu suang-ayu**. (In Thai). [Study of administration and management of residence for older persons]. Retrieved January 20, 2019, from http://www.dop.go.th/download/knowledge/th1512636145-109_5.pdf
- Meltzer, G. (2005). **Sustainable community: learning from the Co-housing model**. Bloomington: Trafford Publishing.
- Nachaiwieng, P. (2014, May 4). **Interview**. Village scholar and coordinator of Sri Khotraboorn Asoke community.
- Phanusittikon, P. (2012). **Karn pattana khrongkarn teeyu asai bab Co-housing: koranee sueksa khrongkarn Bandeawkan**. (In Thai). [Co-housing development: a case study of Bandeawkan project]. (Master's thesis). Bangkok: Chulalongkorn University.
- Pinijvarasin, W. (2003). **Experience of well-being in Thai vernacular houses**. (Doctoral dissertation). Parkville: The University of Melbourne.
- Pinijvarasin, W. (2016). Karn songsoem khunkha thongthin lae kwam khemkhaeng khong chumchon phan karn prubprung phumithat chumchon. (In Thai) [Encouraging local values and strengthened community through local landscape development]. **Journal of Environmental Management**, 12 (2), 64-81.
- Riengwattanasuk, S. (1987). **Chitwithaya sangkhom**. (In Thai) [Social Psychology]. Bangkok: Ramkhamhaeng University Press.
- Schacher, C. (2006). **The good and the bad of Co-housing**. Retrieved September 13, 2018, from <http://ala-apa.org/newsletter/2006/10/17/the-good-and-the-bad-of-cohousing/>

- Sirikanchana, P. (1998). Samnak Santi Asok: kwam penma lae botbat tang sartsana nai sangkhom Thai. (In Thai) [Santi Asoka : its development and religious roles in Thai society]. Retrieved January 21, 2019, from http://www.cubs.chula.ac.th/old/images/research/57_7/SantiAsoka.pdf
- Siriraksophon, B. (2016). Bun niyom: chariyatham tang setthakit kub karn khap khluean tang sangkhom khong chao Asok. (In Thai) [Booniyom: Asoka's economic ethics and social movements]. (Master's thesis). Pathumthani: Thammasat University.
- Sommat, P. (2009). Kwam rusuek plotphai nai phuentee satharana: sueksa nueaha saphawa pen suantua lae karn yu ruam kan nai phuentee satharana. (In Thai). [The making degree of privacy space in public] (Master's thesis). Bangkok: Silpakorn University.
- Sri Khotraboorn Asoke community. (1998). Ekkasan nænam chumchon Sri Khotraboorn Asoke. (In Thai) [Introduction document of Srihotraboorn Asoke]. Nakhon Phanom: n.p.
- Thongon, K. (2010). Karn pattana khongkarn teeyu asai Intentional community: koranee sueksa khongkarn Bann Munkong. (In Thai). [The development of intentional residential community: case studies of Bann Munkong housing project, Bangkok metropolitan area] (Master's thesis). Bangkok: Chulalongkorn University.